

Idealismista idiotismiin

Jaana Torninoja-Latoja:

Yhä katselen pilviä. Elvi Sinervon elämä. 488 s.

Into 2017. ISBN 978-952-264-812-9.

Syksyllä 2019 Suomessa leimahtanut keskustelu ”Stalinin suomalaisten uhrien” kohtaloista ei suinkaan ollut ensimmäinen kerta, kun aihepiiristä tässä maassa kohistiin. Väkevä ennakkotapaus löytyy esimerkiksi 1950-luvulta. Stalinin kuoltua satoja suomalaisia pääsi palaamaan neuvostovankueudesta, ja tuolloin naapurimaan valtioterrorista puhuttiin isoin, raflaavin otsikoin jopa Suomen Kommunistisen Puolueen äänenkannattajan palstoilla.

Kommunistien oman keskustelun käynnisti päätoimittaja Mauri Ryömä, jonka ajatteluun johdattelee Mikko Korhosen pieni tiivis tutkielma (Tampereen yliopisto 2006). Ryömän kirjailijavaimosta on puolestaan julkaistu kaksi tuhtia elämäkertaa, Kalevi Kalemaan *Elvi Sinervo – vuorellenusija* (1989) ja Jaana Torninoja-Latolan *Yhä katselen pilviä*, joista jälkimmäinen on jo todettu päteväksi, edeltäjäänsä kattavammaksi biografiaksi. Omassa arviossani rajaudun tarkastelemaan Elvi Sinervon aatteellista taivalta. Miten Stalinin kokosydämisestä palvojasta tuli katuva kommunisti ja viimein kai jonkin sortin eurokommunisti?

”Ken rakensi rakkaudella, / se kuoli ristinpuuhun”, nuori Sinervo sanaili 1930-luvulla. Hurskaan äidin rukoukset menivät tässä lapsessa hukkaan, sillä jo tuolloin, parikymmppisenä neitinä, Sinervo oli jyrkkä sosialisti. Pakettiin kuului palava ateismi, joka veljen mukaan muistutti ”uskonnollista fanatismia”. Keväällä 1941 sisikon kiivaus johtikin vankilatuomioon valtiopetoksen valmistelusta. Jaana Torninoja-Latola viittaa häneen tällöin ”toisinajattelijana”, mikä on hivenen yllättävä valinta, toisinajattelijoiaksi kun yleensä mielletään totalitarismin kriitikot eikä ystävät. Vankeusvuosien loppulema oli sitäkin odotetumpi: ennen sotaa esikoisteoksensa julkaissut nainen liittyi heti välirauhan jälkeen kommunistiseen puolueeseen.

Seuraavina vuosina Elvi Sinervo opittiin tuntemaan vasemmistoversiona tulta ja tulikiveä syökseistä maal-

likkosaarnaajista. ”Aivan raaka, laahaava ääni”, Aila Meriluoto esitteli Sinervon erästä runoperformanssia. ”Kaikkein kiihkein [kommunistirunoilija], kuin naarastiikeri, hampaat irvessä ja silmät palaen. [...] Ehkä vain nainen voi olla niin alkuvoimainen. Ei varmasti olisi hyvä olla hänen vihollisensa.” Vaikka Meriluodon merkinnät olisivat karrikoivia, kuvaus on siinä määrin hätkähdyttävä, että sen äärelle olisin suonut elämäkerturin seisahduttavan. Sinervon maine oman leirin ulkopuolella taisi olla samaa tasoa kuin natsismiin hurahtaneen Knut Hamsunin maine Norjassa.

Miten luonnehtia lähemmin Sinervon vakaumusta? Elämäkerran mukaan hän olisi aina ollut humaaniin sosialismin asialla. ”Elvin sosialismissa oli mukana vahva konkreettisen auttamisen eetos, joka laajemmissa yhteyksissä näyttäytyi velvollisuudentunteena olla mukana luomassa ja edistämässä sellaisen yhteiskunnan syntymistä, joka lepäisi inhimillisellä, oikeudenmukaisella ja tasa-arvoisella pohjalla”, Jaana Torninoja-Latola ehdottaa.

Tuon arvion Sinervo olisi epäilemättä hyväksynyt. Mutta eihän tämä toveri liittynyt Pelastusarmeijaan eikä lämmennyt kompromisseihin alttiille reformipoliitikalle. Hänen ihanneyhteiskunnallaan oli valmis malli itärajan takana, ja vankeudessa patoutunut viha – Jari Ehrnroothin muotoilua muistellen ”arkaainen viha” – leimasi hänen valintojaan ”auttamisen eetoksen” rinnalla. Koska Hitler oli siinnyt kapitalismin oloissa, kaadettakoon kapinen järjestelmä perustuksiaan myöten!

Joitakin vuosia sodan jälkeen Sinervo koki Auschwitzin museomiljöössä ”valkohehkuista vihaa” leirin pystyttäjiä kohtaan. Se tunne tiesi paikkansa – vahinko vain, että hän sulki silmänsä lukuisilta muilta, yhä toimivilta vartiotorneilta. Neuvostoliiton leirisaaristo saavutti sotien jälkeen lakipisteensä, mutta siitä maasta Sinervo oppi tuntemaan lähinnä luksushotellit, valuuttakaupat, ylelliset sanatoriot ja maailmankuulut teatterit.

”Stalinin perintö on luotettavissa käsissä – hänen hahmonsensa on elävä ikuisesti”, Sinervo julisti lomaillessaan sattumoisin Moskovassa Stalinin kuoleman jälkeisenä keväänä vuonna 1953. Surutyö jatkui kotiin palattua: ”Suuri on hänen kansansa, yli kaikkien valtakuntien ulottuva. / Myöskin minä olen hänen kansaansa, ja sinä, jolle suruni puhun [...]”

Kolme vuotta vierähti, ja runoilijamme sanoutui irti Stalinin kansan jäsenyydestä. Sysäys ei tosin tullut omasta oivalluksesta vaan Kremlin uudelta isännältä Nikita Hruštšovilta. Kun Jaana Torninoja-Latola puhuu Hruštšovin lanseeraamasta ”itsekritiikistä ja avoimesta keskustelusta”, hän tulee osoittaneeksi kirjansa nähdäkseen ainoan maininnan arvoisen heikkouden, poliittisen historian horjuvan tuntemuksen. (Sinervo suomensi pöytälaatikkoon amerikkalaisen Rosenbergin pariskunnan vankilakirjeitä. Vakoilijoina teloitettujen Rosenbergin syyllisyyttä ei elämäkerran mukaan olisi koskaan

todistettu, vaikka näin tehtiin autenttisin dokumentein 1990-luvulla.)

Hruštšovin ryöpsähtelevän Stalin-kritiikin avoimuus oli valikoivaa ja johtopäätöksiltään vääristelevää. Suomessa saavutettiin rehdimmän kommunistipohdinnan aste kesällä vuonna 1956, jolloin Mauri Ryömä avasi *Työkansan Sanomissa* joitakin viikkoja velloneen ja ylimmän puoluejohdon likvidoiman Stalin-keskustelun. Ryömän puolisolle tuo vuosi merkitsi ”maailmankuvan” särkymistä, Torninoja-Latoja toteaa. Elvi Sinervo ”tyhjentyi” eli ajautui ”umpikujaan” kirjailijana ja kommunistina: ”Kaikki mihin hän oli uskonut, minkä varaan oli järjestänyt elämänsä ja identiteettinsä, pyyhkiytyi pois ja aiheutti hänelle syvän maailmankatsomuksellisen kriisin, johon hän epätoivoisesti yritti saada vastauksia.”

Jotain tuollaista Sinervo varmasti koki, ja juuri siksi vuoden 1956 vaikutus häneen ja ylipäänsä kotimaisiin kommunisteihin pitäisi viimein perata asiaankuuluvan psykologisoivalla otteella. Sen suuntaisen avauksen teki tuoreeltaan Olavi Viljanen kirjassaan *Valitsin demokration*, ja pian jo luettiin suomeksi Arthur Koestlerin merkiteosta *Pimeää keskellä päivää* – Koestlerin, jonka tuotanto on ehdottoman relevanttia Sinervon tapaisia kommunistiuskovaisia ajateltaessa.

Naarastiikeriksi kutsuttu runoilija ei tietenkään yksityisesti ollut päälleikävä stalinisti. Sotavuosien kirjeenvaihdossaan Sinervo vitsaili pitäytyvänsä ”idiotismiksi” kutsumaansa idealismiin, ja viimeisen runonpätjän 1960-luvulla julkaistessaan hän tohti fiktion varjolla hymähtää ”Ainoan oikean” maailmankatsomuksen kustannuksella. Tuon vuosikymmenen teksteissään Sinervo todella etsi dogmeista vapaata sosialismia, jollaisen hän ymmärtääkseni löysi niin sanotun uusvasemmiston ja eurokommunismien liepeiltä. Tämäkin vaihe tosin kaipasi tarkempia ja yhden kommunistikirjailijan ylitse ulottuvia tutkimuksia.

Elvi Sinervon kuolinvuoteen 1986 mennessä Stalinin uhreista puhuttiin pitkästä ajasta Neuvostoliitossakin. Elämäkerran perusteella hän ei näitä keskusteluja enää noteerannut, ja mitä reaaliosialismin täystuhoon tulee, Sinervoa on syytä onnitella oikein ajoitetusta kuolemasta. Stalinin tahraamisen hän niukasti kesti, mutta Lenin-kultin kolhiminen ja bolševikkivallan konkurssi sitä saatelleine paljastuksineen olisivat taitaneet olleet hänelle jo liikaa.

”Uskon, että ihminen elääkseen tarvitsee unelman jostakin paremmasta”, Elvi Sinervo linjasi vankeudesta vapauduttuaan. Oman äidin taivaskaipuun hän korvasi maanpäällisen paratiisin pakkomielleellä. Moinen unelma on toistaiseksi tuottanut pelkkiä pettymyksiä, joten luettakoon tämäkin haaveilija, verisen tyrannin vilpítőn ylistäjä, sanan laajassa mielessä Stalinin uhriksi.

Erkki Vettenniemi,
YTT, historioitsija